

Nr 26.

Ankom till riksdagens kansli den 3 juni 1918 kl. 3 e. m.

Första kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande nr 26 i anledning av väckta motioner om skrivelse till Kungl. Maj:t angående upplösning av sambandet mellan kyrkan och staten.

I en inom andra kammaren av herr *Berghund m. fl.* väckt motion, nr 289, hemställes, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning på vad sätt det nuvarande sambandet mellan stat och kyrka må upplösas samt om omedelbara åtgärder i syfte, att allt av statskyrkan utövat tvång på oliktankande måtte fullständigt upphävas.

I en annan inom andra kammaren väckt motion, nr 293, hemställes av herr *Möller m. fl.*, att riksdagen behagade besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t låta verkställa en allsidig utredning, på vad sätt det nuvarande sambandet mellan kyrkan och staten lämpligen må varda upplöst.

Med avseende på vad respektive motionärer anført till stöd för sina yrkanden får utskottet hänvisa till motionerna.

Andra kammarens första tillfälliga utskott har efter erhållen remiss av motionen avgivit utlåtande över densamma och därvid meddelat följande historik:

»Frågan om kyrkans skiljande från staten har behandlats såväl inom riksdagen som inom kyrkomötet. *Historik.*

Bihang till riksdagens protokoll 1918. 12 saml. 1 avd. 21 häft. (Nr 26.)

Motion vid
riksdagen
1909.

I en motion, avgiven inom andra kammaren 1909, hemställde herr Janson i Bråten, att riksdagen behagade besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t låta verkställa en allsidig utredning, om och på vad sätt det nuvarande sambandet mellan kyrkan och staten lämpligen må varda upplöst samt till riksdagen inkomma med de förslag, vartill denna utredning må giva anledning.

I sin motivering till denna motion anförde motionären bland annat följande:

»Det är ingalunda kyrkans och den kristna religionens fiender, som här framträda såsom de egentliga bärarna av denna tanke. Tvärtom är det en stor del av den kristna religionens mest hängivna vänner, som på enskilda och offentliga möten samt i pressen diskuterat frågan. Att de frikyrkliga äro intresserade av denna sak ligger i öppen dag. — — Det är således endast en konsekvens av deras övertygelse såsom frikyrkliga. — — Att det för staten vore fördelaktigt, anser jag uppenbart. Regering och riksdag skulle då slippa icke allenast arbetet, omsorgen och bekymren för kyrkan och dess prästerskap utan skulle bli befriade från att nödgas föreslå och pålägga skatter av flera miljoner årligen till kyrkliga ändamål, som nu måste krävas av svenska folket, så länge kyrkan är statsinstitution. — — För kyrkan vore det utan gensägelse en fördel så stor, att den aldrig kan överskattas, om hon i stället för att för sin existens vara helt beroende av staten, bleve befriad från detta beroende. — — Då nu emellertid kyrkomötet för sin del i fjol avslog motionen om utredning i detta hänseende och således kyrkan sagt ifrån, att hon fortfarande håller på föreningen, men då denna fråga har så mycken rättvisa och sanning i sig, har jag ansett det som en bjudande plikt att giva riksdagen ett tillfälle att säga sin mening, om riksdagen vill vara med om en utredning av hithörande spörsmål. Om kyrkan bävar för att taga första steget, som enligt min tro förr eller senare måste tagas, så anser jag, att riksdagen bör göra det och hos Kungl. Maj:t anhålla om en allsidig utredning av frågan.»

Det första särskilda utskottet, till vilket motionen hänvisades, yttrade i ärendet: »Även om utskottet ansåge det kyrkopolitiska läget i vårt land hänvisa på lämpligheten eller nödvändigheten av kyrkans skiljande från staten, kan dock utskottet, som lika med motionären inser, att oerhörda svårigheter äro förenade med en så stor och mångsidig frågas tillfredsställande lösning, ej tillråda, att i avbidan på den av motionären ifrågasatta tidsödande utredningens verkställande, det angelägna spör-

målet om nya grunder för regleringen av prästerskapets avlöning skjutes åt sidan.»

På grund härav yrkade utskottet avslag på motionen i fråga.

Mot utskottets utlåtande hade herr Byström avgivit reservation, vari yrkades bifall till motionen.

Under överläggningen i andra kammaren yttrades av biskop v. Schöele bland annat: »Även jag anser en *allsidig* utredning icke kunna vara annat än nyttig med hänsyn till det läge, vari den synnerligt viktiga frågan om förhållandet mellan stat och kyrka i vårt land nu kommit. Det från skilda håll här i landet allt mer otvetydigt framträdande betraktelsesättet av prästerna inom svenska kyrkan såsom rätt och slätt statstjänare, likställda med andra statens tjänstemän, har medfört anspråk, som äro oförenliga med själva begreppet av en kristen kyrka. Därför måste svenska kyrkans mer djupseende vänner icke mindre än hennes aktningvärda motståndare önska frågans utredning i första rummet ur principiell synpunkt. Men därtill komma ock de faktiska svårigheter, som äro förenade med en så stor och mångsidig frågas tillfredsställande lösning, och vilka utskottet icke tvekar att i likhet med motionären be-teckna som 'oerhörda'.

Vad jag föreställer mig den föreslagna utredningen särskilt skulle tjäna att lägga i dagen, är kärleken hos de djupa lagren ute i landet till Sveriges kyrka trots våra, prästernas, många och stora brister, en kärlek, som jag är övertygad skulle visa sig hava vida fastare rötter i vårt folks hjärtan, än vad en del yttranden i denna kammare icke blott i dag utan jämväl vid andra tillfällen givit anledning antaga. Detta är min tro, mitt hopp. Skulle åter mot min förmodan resultatet av den ifrågasatta utredningen bli ett helt annat, nå, då anser jag även det önskvärt, ja nödvändigt, att skilsmässan — hur smärtsam en sådan än komme att kännas för mig och många — sker, emedan då den oundgängliga förutsättningen för en sådan förbindelses gagn och glädje, *folkets förtroende*, saknas.

På grund av vad jag nu antydningssvis anfört, ber jag, herr talman, få yrka bifall till herr Byströms hemställan, med uttryckligt framhållande av detta *om* eller *huruvida*, varmed hans liksom motionärens utredningsförslag ju inledes.»

Andra kammaren biföll reservationen, men frågan förföll, enär första kammaren fattade sitt beslut i överensstämmelse med utskottets hemställan.

Motioner vid kyrkomötet.

I kyrkomötet väcktes åren 1908, 1909 och 1910 motioner av herr Waldenström, i vilka kravet på kyrkans skiljande från staten framställdes. I motiveringen till motionen år 1909 yttrades bland annat:

»Det är säkerligen ingen av kyrkomötets medlemmar, som icke inser, att den socialpolitiska utvecklingen går i den riktningen, att kyrkan förr eller senare måste skiljas ifrån staten. Visserligen icke i den meningen, att staten skulle upphöra att intressera sig för religionen. Religionen är det kraftigaste medel, som finnes till befordrande av folkets andliga lyftning och sunda utveckling ävensom av socialt och politiskt framåtskridande, vilket just är statens mål. Därför kan staten omöjligen vara likgiltig för densamma, då det ju måste vara hans plikt att begagna sig av alla medel, som kunna tjäna hans ändamål. Men i den meningen måste förr eller senare kyrkan skiljas från staten, att hon upphör att vara en statsinstitution. Att hon f. n. är en sådan, det har flera gånger uttalats av riksdagen, utan att på något sätt röna motsägelse. Såsom statsinstitution är hon underordnad staten samt för sin tillvaro, sin organisation och sin ekonomi beroende av staten. Statskyrkan har visserligen en egen representation uti kyrkomötet, men den har tillkommit genom statsmakternas beslut och kan när som helst upphävas genom statsbeslut. — Att detta kyrkans beroende av staten är onaturligt samt väsentligen hinderligt för kyrkans egen utveckling, därom torde alla vara ense.»

Samtliga dessa herr Waldenströms motioner blevo av kyrkomötet avslagna.»

Andra kammarens första tillfälliga utskott.

Andra kammarens utskotts utlåtande är av följande lydelse:

»De vid årets riksdag föreliggande motionerna avvika i så måtto från motionen vid 1909 års riksdag, att årets motionärer begränsa kravet på utredning till frågan *på vad sätt* sambandet mellan kyrkan och staten må upplösas, under det herr Janson i Bråten velat ha utredning jämväl av frågan *om* eller *huruvida* upplösandet av detta samband måtte kunna ske. Årets motionärer utgå således från den förutsättningen, att sambandet mellan kyrkan och staten ovillkorligen *bör* eller *skall* upplösas, under det föregående utredningskrav varit *förutsättningslöst*.

Vill man få en riktig bakgrund för denna viktiga frågas bedömande, torde det ej vara utan betydelse att något beröra statskyrkotankens utveckling i vårt land under gångna tider.

Om statskyrkotankens idé är den, att statens högsta styrelseorgan också skall vara högste vårdare jämväl av folkets religiösa angelägenheter, kan ju eu motsvarighet till denna tanke sägas ha förefunnits redan i vårt folks förkristna kult, i det folkets styresmän, som hade att sörja för landets försvar, upprätthållandet av lag och rätt m. m., också hade att vårda sig om folkets religiösa behov.

Med kristendomens införande kom detta förhållande så småningom att upphöra på grund av den katolska kyrkans internationella karaktär och dess ställning till påven, vilken snart erkändes som den svenska kyrkans högste styresman. Genom reformationen ställdes konungen i spetsen för de religiösa angelägenheterna, och, sedan den kyrkliga enheten genom Uppsala mötes beslut manifesterats, kommo under trycket från katolicismen, som hotade så väl de kyrkliga som de nationella intressena, dessa intressen att så sammansmälta med varandra, att under den följande tiden begreppet svensk knappast kunde tänkas utan samband med begreppet luthersk kristen. Därmed hade ock skapats en fast grund för sambandet mellan kyrkan och staten, och detta samband blev i 1686 års kyrkolag ytterligare befast. Inom staten voro de kyrkliga intressena företrädda genom prästerskapets representation såsom eget stånd vid riksdagarna.

Prästernas ställning såsom den andliga kulturens målsmän gjorde, att deras ämbetsgöromål kommo att omfatta en mängd uppgifter utöver de rent religiösa. Genom sin högre bildning, genom den ansvarskänsla, själva ämbetsställningen var ägnad att väcka, blevo de skickade att taga hand om än den ena än den andra uppgiften, som nya samfundsförhållanden skapade, och en hel mängd sysslor lades på dem, så att det icke sällan klagades, att de därigenom drogos bort från sin egentliga livsuppgift. Många av dessa sysslor hava nu visserligen blivit lagda på andra ämbets- och tjänstemän eller på folkets valda förtroendemän; dock återstå många rent världsliga göromål, som ännu vila på prästerskapet.

Om än, såsom ovan antytts, någon gång uttalats bekymmer över, att prästerskapet genom de många världsliga bestyren drogs bort från sin egentliga uppgift, så kan man dock säga, att man under mer än tvänne århundraden väl fann sig i både kyrkans insats i det statliga livet och statens inflytande på de kyrkliga angelägenheterna.

Småningom inträdde under 1700-talet en förändring, då en friare kyrklig rörelse vann insteg utan att dock medföra några mera djupgående förändringar i de kyrkliga förhållandena.

Fram emot mitten av adertonhundratalet tillkommo emellertid nya faktorer av djupt ingripande betydelse. Det var den religiösa väckelse, som då hos breda lager av vårt folk trängde sig fram och krävde friare former för det religiösa livet. Då kyrkan i allmänhet ställde sig tämligen oförstående gent emot dessa andliga rörelser, kommo dess anhängare, de så kallade frireligiösa, ofta att träda i skarp opposition mot kyrkan och fordrade att utan intrång från dess sida få utöva sin religiösa verksamhet.

Även andra från kyrkan mera avvikande meningsriktningar, exempelvis metodismen och baptismen, ha smäningsom vunnit insteg, och krav på vidgad religionsfrihet ha efter hand både framförts och tillgodosatts.

Gång efter annan har då ock kravet på kyrkans skiljande från staten förts fram. Oftast har detta krav kommit från de frireligiösa, och det råder intet tvivel därom, att det varit förestavat av rent religiösa motiv. Man har förmenat, att kyrkan, som bör vara en sammanslutning av idel uppriktiga kristna, genom att vara en statsinstitution, vilken strävar att inom sig kvarhålla även dem, som ej av övertygelse omfatta kristendomens sanningar, har utplånat gränsen mellan troende och icke troende, varigenom det personliga fromhetslivet förlorat i innerlighet och djup. Man har vidare pekat på, att genom varjehanda inflytelser, bland annat från den vetenskapliga forskningen på skilda områden, trängt in åskådningar, som ej stämma överens med kyrkans lära. Ja, många finnas, som ställa sig t. o. m. fiendliga mot denna lära och som känna det som ett tvång att det oakttat nödgas tillhöra statskyrkan. Då således den enhetlighet i religiöst avseende, som bör vara en oundgänglig förutsättning för statskyrkans fortvaro, ej längre förefunnes, har ock, menar man, statskyrkan förlorat sitt existensberättigande.

Från motsatta sidan ha ock framförts starka skäl för statskyrkans bibehållande. Man har framhållit bland annat, att i vårt land kyrkan under århundraden genomlevat en historia så sammanhängande och sammanvuxen med statens, att slitandet av sambandet dem emellan ej kan ske utan skada för dem båda; att på kyrkans prästerskap lagts en mängd rent administrativa uppgifter, för vilka det möter stora svårigheter att finna nya organ; att kyrkans skiljande från staten skulle medföra konsekvenser, som ingalunda voro eftersträvansvärda, såsom kristendomsundervisningens skiljande från våra skolor, prästutbildningens lösgörande från universiteten o. s. v.

Av vad här endast antydningssvis anförts torde framgå, att spörsmålet om kyrkans skiljande från staten är en synnerligen djupgående fråga, som ingalunda låter sig lätt överblickas. Utskottet anser därför, att en utredning av denna fråga kunde från så väl statens som kyrkans synpunkt vara önskvärd, och vill ej ställa sig avvisande till en sådan, fastän utskottet är medvetet om de oerhörda svårigheter, som därmed äro förbundna. Denna utredning borde då omfatta frågan i hela dess vidd. Den borde främst taga sikte på att utröna, huruvida kravet på kyrkans skiljande från staten uppbäres av en mera allmän folkmening, vilka samfundslivets förhållanden, som av sambandets lösande skulle påverkas, vilka verkningar det skulle medföra i avseende på administration, undervisningsväsen, folkets sedligt religiösa liv m. m.

Först sedan en sådan allsidig utredning föreligger, blir det möjligt att på mera sakliga grunder fatta ståndpunkt till frågan.

Årets motionärer hava emellertid i sina yrkanden velat få till stånd en utredning endast av frågan, *huru* sambandet mellan kyrkan och staten må upplösas. De utgå således utan vidare från den förutsättningen, att detta samband *bör* och *skall* upplösas. Då utskottet, som ovan framhållits, ej i frågans nuvarande läge anser sig kunna fatta bestämd ståndpunkt i nämnda avseende, får utskottet hemställa, att förevarande motioner icke måtte till någon andra kammarens åtgärd föranleda.»

Reservation hade avgivits av herrar *Engberg*, *Viklund* i Oviken, *Svensson* i Eggelstad och *Söderberg*, vilka med hänvisning till den motivering, som avgivits i herr *Berglunds* m. fl. motion nr 289 och herr *Möllers* m. fl. motion nr 293, ansett, att utskottet bort hemställa, att andra kammaren för sin del måtte besluta, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t ville anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t låta verkställa en allsidig utredning, på vad sätt det nuvarande sambandet mellan kyrkan och staten lämpligen må varda upplöst.

Med avslag å sitt utskotts hemställan biföll andra kammaren den vid utlåtandet fogade reservationen, varefter ärendet överlämnades till första kammaren, som hänvisade detsamma till sitt första tillfälliga utskott.

De åtgärder, som i nu förevarande motioner krävas, skulle om de bleve vidtagna avbryta en månghundraårig historisk utveckling. Djupt skulle ock de ifrågasatta åtgärderna ingripa på de flesta områden av

Utskottet.

vårt samhällsliv. I första hand skulle det religiösa samfundslivet beröras därav, men även på administrationens och undervisningsväsendets områden skulle omvälvningarna bliva stora och högst betydelsefulla. Samma band, som hålla stat och kyrka tillsammans, omspanna således ock några av de viktigaste områdena av vårt samhällsliv.

Det ligger, enligt utskottets mening, i öppen dag, att ett beslut att i enlighet med motionärens förslag lösa denna komplicerade fråga måste föregås av en mångsidig och vidlyftig utredning. Att utan en sådan prövning av frågan blott med ett raskt snitt lösa de sammanhållande banden, skulle uppenbarligen för all framtid medföra de ödesdigraste följderna. Motionären har emellertid för sin del icke ansett någon utredning av frågan, huruvida sambandet mellan stat och kyrka bör upplösas, erforderlig, utan kräver först beslut att så skall ske och därefter en avveckling av gemenskapen. Redan av nu angivna skäl måste utskottet ställa sig avvisande mot motionärens hemställan.

Emellertid kan utskottet icke heller finna, att frågan om statens och kyrkans skiljande från varandra befinner sig i det läge, att den för närvarande påfordrar en lösning i av motionären föreslagen riktning, då nämligen det av motionären framförda reformkravet icke lär uppbäras av en mera allmän folkmening, något som enligt utskottets åsikt torde böra utgöra den oundgängligaste förutsättningen för vidtagande av åtgärder i motionens syfte. Utskottet är förvissat om att, ställda inför nödvändigheten att till förevarande spörsmål fatta ståndpunkt, de flesta av vårt lands inbyggare skulle finna det lyckligast, att föreningen mellan stat och kyrka framdeles som hittills finge äga bestånd, och under de senare åren synes den meningen, att det nuvarande föreningsbandet mellan stat och kyrka bör bibehållas, hava vunnit åtskilliga anhängare även inom läger, där man tidigare varit benägen för skilsmässa.

Vid sådant förhållande och då under nuvarande allvarliga tidsläge ett rubbande av samhällsbyggnadens viktigaste delar måste anses mindre välbetänkt, får utskottet hemställa,

att första kammaren icke måtte biträda andra kammarens i ärendet fattade beslut.

Stockholm den 31 maj 1918.

På utskottets vägnar:

TH. BORELL.

Närvarande vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet: herrar *Borell, Stenström, Bergman, Magnusson, Hulting, Schyller* och *Oscar Olsson*.

Reservation

av hrr *Bergman, Stenström* och *Oscar Olsson*, som ansett, att utskottets utlåtande bort erhålla följande avfattning:

»Tanken på kyrkans oberoende av staten och vice versa är ingalunda ny. Den är icke heller främmande för kyrkans egna målsmän. Vid 1908 års kyrkomöte yttrade biskop v. Schéele bl. a.: 'Det står för mig såsom något i hög grad sannolikt, att bandet mellan stat och kyrka kommer att upplösas, och det är gott, att vi icke blunda för denna sannolikhet utan i tid bereda oss härpå.' Vid följande års riksdag yttrade samme biskop i andra kammaren: 'Det från skilda håll här i landet allt mer otvetydigt framträdande betraktelsesättet av prästerna inom svenska kyrkan såsom rätt och slätt statstjänare, likställda med andra statens tjänstemän, har medfört anspråk, som äro oförenliga med själva begreppet av en kristen kyrka. Därför måste svenska kyrkans mer djupseende vänner icke mindre än hennes aktningsvärda motståndare önska frågans utredning i första rummet ur principiell synpunkt.' Herr Janson i Bråten hade nämligen i andra kammaren 1909 väckt motion om utredning om och på vad sätt det nuvarande sambandet mellan stat och kyrka må kunna upplösas. Vederbörande utskott hade avstyrkt, men åtskilliga reservanter hade yrkat bifall, och hr Byström hade under debatten upptagit reservationens yrkande. Biskop von Schéele avslutade sitt märkliga anförande med att yrka bifall till herr Byströms förslag (= allsidig utredning om och på vad sätt sambandet mellan stat och kyrka må kunna upplösas). Kammaren biföll med 115 röster mot 98 detta yrkande. Det är alltså icke nu första gången, som andra kammaren uttalar sig för den ifrågasatta utredningen. Det är dock en skillnad så till vida som 1918 års andrakammarbeslut icke som 1909 års begär en förutsättningslös utredning om och på vad sätt, utan endast på vad sätt.

Om sålunda en representativ målsman för svenska kyrkan funnit en utredning i frågan önskvärd, så är det likaledes bekant, hurusom

från frikyrkligt håll liknande förslag upprepade gånger framstälts, bl. a. av lektor Waldenström vid tre allmänna kyrkomöten. Det är ju påtagligt, att både biskop v. Schéele och lektor Waldenström haft kristendomens främjande till ögonmärke vid sina framställningar och ingalunda motsatsen. Att även personer av rakt motsatta riktningar kunnat instämma i deras yrkanden beror givetvis på båda parternas prisvärda önskan att främja klarhet och sanning i de religiösa förhållandena. Detta faktum synes öppna en väg till samförstånd i den svåra och viktiga frågan.

Enligt utskottets mening vore det av stor betydelse, om en utredning av den art, herr Janson i Bråten år 1909 och herr Waldenström vid 1908, 1909 och 1910 års kyrkomöten yrkade, så snart som möjligt komme till stånd. Att däremot redan före en sådan utredning positivt besluta en skilsmässa mellan kyrka och stat och åt utredningen endast överlåta frågan om sättet för avvecklingen — såsom det synes oss, att andra kammarens med 58 röster fattade beslut vid denna riksdag måste tolkas — synes utskottet mindre tillrådligt, då det gäller en så oerhört djupt ingripande fråga som denna.

Utskottet får därför föreslå,

att första kammaren måtte för sin del besluta, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t begära en utredning, huruvida, i vad mån och på vad sätt det nu förefintliga sambandet mellan kyrkan och staten må kunna lösas, och huru i händelse av en skilsmässa de religiösa och etiska värdena må kunna, i vad på staten ankommer, för framtiden lämpligast och verksammast till folkets bättnad vårdas.»